

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
Бабенко Віталіни Олексіївни
на дисертаційну роботу **Фат'янова Данііла Володимировича**
**«Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу
підприємств»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю **051 «Економіка»**

Актуальність обраної теми дослідження. На разі вітчизняна економіка характеризується великими втратами та руйнуваннями, але минулий рік пов'язується з початком відновлення навіть в умовах продовження воєнних дій. Відомі фактори прискорення зростання економіки, а саме: співпраця з цього питання з провідними країнами світу, урядові дії в успішному подоланні енергетичної кризи, сповільнення зростання цін на продовольчі товари, зміцнення гривні на готівковому валютному ринку. Міжнародна підтримка України зростає й це створює надійну опору для розвитку експортно-імпортної діяльності суб'єктів господарювання в воєнних умовах й потім – повоєнних умовах. До війни експортно-імпортна діяльність України характеризувалась тим, що в експорті переважала технологічна спеціалізація, а саме: експорт був мінеральної та сільськогосподарської сировини і напівфабрикатів первинних стадій переробки металургійної, металообробної та хімічної галузей промисловості. Обсяг імпорту товарів переважав над експортом. Це негативно впливало на економіку України, оскільки, чим більше країна імпортує продукції, тим більш залежною стає вона від інших держав. Зростання імпорту товарів супроводжується негативними процесами закриття вітчизняних підприємств та навіть окремих галузей. В сучасних умовах прискоренням вирішення проблем у вітчизняній економіці є підвищення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу суб'єктів господарювання.

У зв'язку з цим, обрана тема дисертаційної роботи «Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств» є актуальною та спрямована на вирішення важливих проблем економіки. Дослідження автора сприяє як розвитку теорії потенціалу, теорії

ефективності, економіки підприємства, так і удосконаленню практичної діяльності щодо формування та використання інформаційно-аналітичного, методичного забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств.

Зв'язок теми дисертаційної роботи з науковими планами, програмами, фундаментальними та прикладними дослідженнями. Актуальність розробок Данііла Володимировича Фат'янова підтверджується зв'язком із науково-дослідною роботою кафедри вищої математики та економіко-математичних методів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Окремі результати дисертаційної роботи були відображені та використані при виконанні держбюджетної фундаментальної науково-дослідної роботи «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпортної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012), в рамках якої автором було проаналізовано підходи до оцінки та моніторингу ефективності використання експортно-імпортного потенціалу в умовах воєнного та повоєнного стану. В госпдогвірній науково-дослідній роботі «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676) Фат'яновим Д.В. представлено розроблення теоретико-методичного забезпечення оцінки рівня експортно-імпортного потенціалу промислового підприємства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, та їх достовірність. Наукові положення, висновки, запропонований методичний підхід, методичне забезпечення та рекомендації, що представлені у дисертації Д.В. Фат'янова, мають достатньо високий рівень достовірності та обґрунтованості. Це зумовлено опрацюванням значного обсягу джерел (222 найменувань, с. 199 – 222), серед яких статистична інформація, звіти міжнародних організацій щодо тенденцій сучасного розвитку експортно-імпортного потенціалу та його використання, нормативно-правова база щодо здійснення експортних і імпортних операцій, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань сутності,

формування, використання, розвитку експортно-імпортного потенціалу, експортно-імпортної діяльності.

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів дисертації Д.В. Фатянова підтверджується застосуванням в процесі дослідження широкого кола методів наукового пошуку, зокрема: абстрактно-логічний метод, системний підхід, методи аналізу і синтезу (с. 25 – 80); графічний метод (с. 85 – 97, с. 113 – 118, с. 135 – 137, с. 157 – 162), кластерний аналіз (с. 114, с. 117), методи описової статистики (с. 99), метод багатовимірної факторної аналізу (с. 187 – 188, Додаток Ж), канонічний аналіз (с. 119, с. 169, Додаток Є), регресійний аналіз (с. 186 – 189, Додаток Б, Додаток З, Додаток И), метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку (с. 101 – 102, с. 114 – 118, с. 130, с. 165, Додаток А, Додаток Е); коефіцієнти рангової кореляції Спірмена та Кенделла (с. 132 – 137), моделі кривих росту (с. 153 – 154, Додаток В, Додаток Д), методи конінтеграції (с. 184 – 185). Використання зазначених методів дозволило уточнити змістовне визначення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств; сформулювати теоретичне забезпечення ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств; обґрунтувати теоретичні положення оцінки; обґрунтувати інформаційно-аналітичного забезпечення; визначити особливості оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу на рівні країни, регіону та підприємств, взаємозв'язок цих оцінок; розробити методичний підхід та методичне забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства.

В результаті застосування методів дослідження повною мірою було досягнуто мету дисертаційної роботи та вирішено поставлені задачі. Завдання були поставлені в логічній послідовності та у достатній кількості для досягнення мети. Визначені положення дозволяють позитивно охарактеризувати дисертаційну роботу щодо наукового рівня, достовірності аналізу, обґрунтованості представлених наукових результатів.

Наукові результати, що виносяться автором на захист, полягають у наступному:

1. В удосконаленому методичному підході до оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств (ЕПП), конкретизовано на кожному етапі завдання, методи їх вирішення та очікувані результати (с. 155 – 173). До методичного підходу крім традиційних етапів включені етапи нового змісту, а саме: визначення тенденцій змінення значень показників оцінки; оцінка рівня ефективності використання ЕПП; оцінка структурної динаміки ефективності використання ЕПП; прогнозування показників ефективності використання ЕПП. Методичний підхід має, також, новизну оскільки враховує взаємозв'язок між експортно-імпортними потенціалами різних рівнів управління: макро-, мезо-, мікро-, а саме: країна – регіон – підприємство, що забезпечує багаторівневу системну характеристику оцінки.

2. На основі уточненої системи базисних понять ефективності використання експортно-імпортного потенціалу удосконалено змістовне цієї ефективності (с. 37 – 44). Наукову новизну має розроблена змістовна модель ефективності використання експортно-імпортного потенціалу, яка містить функції управління, цілі, процеси, структуру експортно-імпортного потенціалу, механізми реалізації процесів, фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ, види ЕПП, критерії ефективності, ефективність експортно-імпортної діяльності. Все це поглиблює концепцію розвитку експортно-імпортного потенціалу.

3. Удосконалені теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств по новому розкривають особливості цієї оцінки в сучасних умовах діяльності (с. 51 – 61). Автор довів, що теоретичні положення оцінки з урахуванням методологічного каркасу, який включає суб'єкт, об'єкт оцінки, предмет, принципи, мету, завдання, види оцінки, функції, технологію, методи, результати, сприяють її адекватності, достовірності, комплексності, системності, дієвості, евристичності. Заслуговує особливої уваги розроблена автором технологія оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства.

4. Дістало подальшого розвитку інформаційно-аналітичне забезпечення оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу підприємства (с. 67 – 80). Особливістю цього інформаційно-аналітичного забезпечення є сформування ознаковий простір, ієрархічна систему показників, перелік основних аналітичних задач цієї оцінки та вибір математичних інструментів, що фундує базу знань потенціалу підприємства.

5. Дістало подальшого розвитку методичне забезпечення формування стратегії ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства (с. 185 – 190), новизною якого є обґрунтована необхідність виявлення механізмів взаємозв'язку тенденцій розвитку факторів впливу за допомогою застосування інструментів коінтеграції часових рядів, а також, врахування впливу позитивних та негативних факторів, загроз на ефективність використання цього потенціалу в умовах обмеженості діяльності.

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів дисертаційної роботи Д.В. Фатьянова полягає у розвитку теоретичного забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства, що посилює теорію потенціалу, ефективності, економіку підприємства, методологію їх дослідження.

Практична цінність отриманих наукових результатів обумовлена можливістю впровадження в практичну діяльність підприємств запропонованих методичного підходу до оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу промислових підприємств, методичного забезпечення формування стратегії ефективності використання цього потенціалу, інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки ефективності експортно-імпортного потенціалу підприємства. Запропоновані розроблення дозволять підвищити об'єктивність оцінки всієї діяльності підприємства, що сприятиме обґрунтованості управлінських рішень.

Практична цінність результатів дисертації Д.В. Фатянова підтверджується їх впровадженням у практичну діяльність двох вітчизняних підприємств, а саме: АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/02 - 105 від 02.06.2023), ТОВ «Петрометал Україна» (довідка №08/06-2 від 08.06.2023р.). Крім того, результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (довідка про впровадження № 23/86-37-31/1 від 30.05.2023 р.) під час викладання дисциплін «Економіка і організація інноваційної діяльності» та «Маркетинг».

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні результати дослідження були опубліковані у 9 наукових працях (із них – 5 одноосібних): 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу (SCOPUS); 4 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 4 матеріалів апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій за темою дисертації становить 8,24 ум. друк. арк., особисто автору належить 7,01 ум. друк. арк.

У процесі оприлюднення наукових результатів було виконано вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Зазначеним вимогам відповідає 4,5 наукових публікацій, тому апробація результатів дисертаційної роботи Д.В. Фатянова є достатньою.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1. Етап 12 технології оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства, яка наведена на рис. 1.6 передбачає контроль за збереженням допустимих норм відхилень для відповідного рівня

ефективності використання ЕПП. Оскільки науковий інтерес представляє процедура визначення допустимих норм відхилень для відповідного рівня ефективності використання ЕПП, тому автору слід було детальніше описати цей етап технології.

2. На рис. 2.7 показано змінення процесів експортно-імпортного потенціалу на площині «стан розвитку (I_p) – використання (I_v)». Для кращого розуміння цих процесів доцільно цю площину розділити на квадранти, що надає змогу обґрунтовано розробляти управлінські рішення для кожного стану окремо.

3. Всі досліджені у дисертації підприємства належать до промислових і машинобудівних. До їх сукупності відсутні зауваження. Проте хотілося б, щоб у дисертації було більш детально розкрито вибір саме цих підприємств (с. 130 – 138).

4. На с. 148 - 149 підрозділу 3.1 наведено обчислення загроз складової зовнішньоекономічної безпеки. Розраховані кількісні значення цих загроз доводять доцільність використання пропозицій автора в практичній діяльності. Проте їх опис і пояснення виглядає скороченими. Можливо було б більш детально пояснити ці обчислення, що підвищило б позитивність сприйняття загальних висновків і пропозицій дисертації.

Вищевказані недоліки мають дискусійний характер і в цілому не знижують наукової новизни й практичного значення дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертація Данііла Володимировича Фатянова «Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств» виконана на високому науковому рівні, за своїм змістом, теоретичним рівнем та практичною значимістю є актуальною, самостійною та завершеною науковою працею, результати якої мають елементи наукової новизни та в цілому спрямовані на вирішення важливого науково-практичного завдання щодо подальшого розвитку теоретичного, методичного, інформаційно-аналітичного забезпечення, практичних рекомендацій з оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств. Представлена дисертація за змістом відповідає спеціальності 051 «Економіка», якість отриманих теоретично-практичних розробок та рекомендацій цілком задовольняє вимоги до дисертацій на

здобуття ступеню доктора філософії. Мета дисертаційної роботи повною мірою досягнута на основі повного виконання поставлених завдань. Запропоновані у дисертації наукові положення та висновки в достатньому обсязі доповнені таблицями, ілюстраціями та додатками. В цілому, дисертаційна робота виконана з дотриманням встановлених вимог.

Наукові публікації Д.В. Фатянова відображають основні положення наукової новизни. В наукових роботах, виконаних у співавторстві, виділено особистий здобуток автора, який і включено до дисертаційної роботи. Результати дисертаційного дослідження було апробовано на всеукраїнських та міжнародних конференціях, а також впроваджено в практичну діяльність підприємств. Виділені зауваження та дискусійні моменти не мають принципового характеру та не впливають на загальну оцінку проведеної роботи. Зміст та елементи дисертації «Оцінка ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємств» за своєю науковсю та практичною значимістю відповідають вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Данііл Володимирович Фатянов заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри комп'ютерних систем
Харківського національного автомобільно-
дорожнього університету
Міністерства освіти і науки України

Віталіна БАБЕНКО

